

Podillya it is the native place not only for Michael Stelmach, but also for most of his literary heroes. Toponyms in the writer's novels real, connected with the story line and aiming at the most detailed description of the location of the characters and the place of historical events. The writer turns into a symbol horonym Podillya in his texts.

We count 561 toponyms in the writer's texts which shows this region. Toponyms indicate cultural, national and historical peculiarities of the region, pass the genetic code of the nation from generation to generation. Hydronyms will serve as a material for further research.

Ключевые слова: топонимы, хоронимы, ойконимы, астионимы, комонимы, оронимы, дримонимы, дромонимы.

Надійшла до редакції 18.06.2015

УДК 81'1:81'373.2

І. С. Гаврилюк

*викладач кафедри практики англійської мови
Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка
e-mail: orysia.bdzhilka@gmail.com*

ТИПОЛОГІЯ ПОЕТОНІМНОЇ ОПОЗИЦІЇ

Стаття присвячена проблемі типології поетонімної опозиції. Класифікації поетонімних опозицій, побудовані за різними критеріями, розглянуто та проілюстровано прикладами.

Ключові слова: поетонімна опозиція, типологія, дистинктивна ознака, експліцитність, імпліцитність.

Поетонімна опозиція — тип зв'язку компонентів поетонімосфери, що передбачає протиставлення елементів поетонімосфери на основі певної дистинктивної ознаки і / або за умов існування між ними стосунків ворожості. Це найбільш загальне визначення поетонімної опозиції, яке, однак, не враховує багатьох особливостей цього типу зв'язку компонентів поетонімосфери. Саме через дослідження типології поетонімної опозиції можна зрозуміти усі нюанси та форми поетонімної опозиції. Тому **метою** нашого дослідження

буде виділити та проаналізувати різні типи поетонімних опозицій, відштовхуючись від різних критеріїв. **Завдання** даної статті полягають в тому, щоб

- Виділити критерії, на основі яких здійснюється класифікація поетонімних опозицій;

- Виділити типи поетонімних опозицій у кожній з класифікацій та проілюструвати їх прикладами.

Об’єктом вивчення є поетонімні опозиції у різних художніх творах, а **предметом** — зв’язки між поетонімами та ті засоби, що забезпечують виникнення таких зв’язків.

На нашу думку, перша класифікація поетонімної опозиції впливає із її визначення: ми умовно поділяємо опозиції на ті, що базуються на дистинктивній ознаці, та такі, що виникають за рахунок сюжетного протистояння референтів. Останні не дуже численні й опозиціями вважаються досить умовно, оскільки у них відсутня певна ключова характеристика, що відрізняла б членів опозиції один від одного. Прикладами таких поетонімних опозицій є *Монтеккі* і *Капулетті* з відомої п’єси В. Шекспіра, *баба Параска* і *баба Палажка* з диптиха І. Нечуя-Левицького, *Іван Іванович* і *Іван Никифорович* з «Повісті про те, як посварились Іван Іванович з Іваном Никифоровичем» М. Гоголя, *Tweedledee* і *Tweedledum* з «Аліси у Задзеркаллі» Л. Керрола. Звичайно, між членами згаданих опозицій існують певні відмінності, але не настільки суттєві, що могли б дозволити виникнення повноцінної опозиції. Абсурдність ворожнечі та подібність сторін підкреслюється фонетичною та графічною будовою імен.

Більш контрастними є опозиції, що базуються на дистинктивній ознаці, тобто виникають на підставі певних відмінних рис референтів. Таких опозицій у літературі найбільше, адже, по суті, саме на них базується конфлікт художнього твору. Яскравий приклад поетонімної опозиції, що базується на дистинктивній ознаці, — топонімно-поетонімна пара *Європа* — *Балканський півострів* в оповіданні Милорада Павича «Веджвудський чайний сервіз». Зокрема, лінія розмежування проводиться за такими характеристиками: прагматизм — ідеалізм, механічне — природне, технічне — гуманітарне. У романі «Кохання в час холери» Габрієля Гарсії Маркеса опозиція між сильним жіночим і слабким чоловічим підкреслюється, зокрема, іменами персонажів. Так, наприклад, імена подружжя *Ферміна Даса* та *Хувенал Урбіно*. *Ферміна*

означає «сильна», тоді як *Хувенал* має значення «юнак, молодик». Ім'я іншого чоловічого персонажа роману *Флорентіно Аріса* теж викриває його слабкість. Поетонім *Флорентіно* перекладається з іспанської як «квітучий», а з квіткою асоціюється ніжність, тендітність, та аж ніяк не міцність чи твердість. Поетонім *Аріса* відтопонімного походження, очевидно, від «aritz», що з баскської означає «дуб», який і в іспанській традиції вважається символом сили та витривалості. Однак слід зауважити, що *Флорентіно Аріса* отримав своє прізвище не від батька Пія П'ятого Лойаси, а від матері *Трансіто Аріси*, яка є ще однією сильною героїнею роману. Про її мужність говорить ім'я *Tránsito*, яке зазвичай дають хлопчикам (в іспанській мові закінчення -о — вказівка на чоловічий рід). Таким чином, з'ясовуємо, що дистинктивна ознака, за якою відрізняються члени поетонімної опозиції, може виражатися і у самих поетонімах, які підлягають зіставленню.

Інша класифікація поетонімних опозицій передбачає таку характеристику, як імпліцитність / експліцитність. Експліцитно вираженою є поетонімна опозиція, члени якої інформують читача про протистояння без потреби ретельного вивчення контексту вживання цих імен, їх походження, фонетичних, граматичних та інших засобів утворення опозиції. Зазвичай ідеться про промовисті імена. Експліцитні опозиції часто зустрічаються у міфології (наприклад, імена *Прометей* та *Епіметей* — «той, хто думає спочатку» і «той, хто думає опісля»), у фольклорі (*Правда* і *Кривда*, *Егри* і *Тугри*) та у художній літературі (*Счастливцев* і *Несчастливцев*, *Знайка* і *Незнайка*). Експліцитні опозиції полегшують розуміння художнього твору, особливо для маленького читача, однак вони не викликають великого інтересу у дослідника поетонімосфери, оскільки замість того, щоб ставити питання, дають відповіді.

В імпліцитній поетонімній опозиції навпаки: більше прихованого, ніж очевидного, саме тому вона перебуває у колі уваги літературних ономастів. Переважна більшість поетонімних опозицій у літературі імпліцитні. Іноді такі опозиції дозволяють неоднозначну інтерпретацію. Для прикладу візьмемо поетоніми роману «Собор Паризької Богоматері» Віктора Гюго. Можна обмежитися інтерпретацією імен *Квазімодо* та *Есмеральда*, дослідивши їх походження і з'ясувавши, що ключовим в імені *Квазімодо* є компонент «квазі», що означає «нібито», «псевдо-», тобто вказує на те, що персонажа можна називати лю-

диною дуже умовно, зважаючи на його потворність, тоді як ім'я *Есмеральда* походить від слова «смарагд» і автоматично вказує на красу тієї, що носить це ім'я. Однак, Дені Ож'є пропонує проаналізувати роман глибше, звернувшись до термінології алхімії, якій В. Пого приділяв увагу навіть у рядках «Собору» [1]. На думку дослідника, кожен персонаж роману репрезентує певний елемент алхімічної реакції. Так, наприклад, Квазімодо він відводить роль вітріолу — грубого і неблагородного матеріалу, з якого в результаті виникне золото. Ім'я Есмеральди безпосередньо пов'язане з алхімією, оскільки саме на смарагдовій скрижалі було написано те, що дало початок європейській алхімічній науці. З іншого боку, в імені *Есмеральда* зашифрована анагомою «саламандра», яка, по-перше, згадується в характеристиці персонажа: «Це саламандра, це німфа, це богиня, це вакханка з гори Менад», а, по-друге, назвою «саламандра» алхіміки позначали важливий елемент реакції. Суттєвим є і справжнє ім'я героїні — Агнес, що означає «ягня», важливий християнський символ жертвовності. Д. Ож'є аналізує й інші імена та характеристики персонажів з алхімічної точки зору, утворюючи таким чином цілу павутину опозицій.

Як часто можна зауважити, поетонімна опозиція не завжди складається з двох компонентів, тому ще однією важливою класифікацією поетонімних опозицій є класифікація за кількістю та структурним розташуванням членів опозиції.

Найменша за кількістю компонентів — однокомпонентна опозиція, що складається з одного поетоніма, який залежно від контексту виявляє протилежні значення. Прикладом такої опозиції може бути ім'я головного персонажа «Механічного апельсина» Ентоні Берджеса. Як стверджував сам автор у статті про роман [2], ім'я Алекс обране не випадково. Крім того що воно інтернаціональне, служить алюзією на відомого полководця Александра Македонського, автор пропонує ще й по-різному його інтерпретувати в різних частинах роману. У першій частині роману, до того як до Алекса застосовувався метод Людовіка, ім'я *Алекс* слід інтерпретувати як сполучення *a-lex*, де *lex* — з латинської мови «закон», а *a* — артикль. Оскільки роман багато в чому про закон і беззаконня, таке ім'я головного персонажа буде справедливим, оскільки за сюжетом роману Алекс сам собі закон; той, хто чинить беззаконня. Після застосування жорстокого методу перевиховання (на час якого Алекс дійсно перетворюється на

механізм, бо навіть замість імені носить цифровий код) *А-лекс* уже означає відсутність в Алексі закону, **лексикону** (надсату), що був одним з індикаторів його «соковитості», життєвості, маскулінності. Тобто одне ім'я, по суті, служить виразником протилежних значень на різних етапах розвитку сюжету художнього твору. Такі випадки не поодинокі, однак менш поширені, ніж звичайна двокомпонентна поетонімна опозиція.

Поетонімна опозиція, що складається з двох компонентів — найпростіша, базова структура, яка найбільш чітко відповідає загальному уявленню про опозицію. Двокомпонентні опозиції найбільш поширені в художній літературі, побуті, міфології, релігії тощо. Саме з опозицій «добро» — «зло», «чорне» — «біле», «чоловіче» — «жіноче» починається усвідомлення людиною світу. Водночас для аналізу поетонімосфери художнього твору слід починати з виокремлення саме двокомпонентних поетонімних опозицій, і вже потім переходити до складніших підструктур поетонімосфери.

Двокомпонентна опозиція пропонує досить спрощений погляд на світ, часто виникає потреба виокремити середній член, що поєднує характеристики крайніх членів опозиції, утворивши таким чином градуальну опозицію. Яскравим прикладом останньої є опозиція, утворена поетонімами повісті М. Гоголя «Вій». Якщо ретельно проаналізувати конотації імен бурсаків (*Тиберій Горобець*, *Хома Брут*, *богослов Халява*) та їх характеристики, можна вибудувати градуальну опозицію, що характеризує її членів за ступенем зіпсованості. Так, характеристика буде найменше виражена персонажем, що носить ім'я *Тиберій Горобець* (алюзія на Тиберія Гракха — прогресивного давньоримського політичного діяча, прізвище *Гракх* співзвучне апеллятиву *грак*, що на асоціативному рівні приводить нас до набагато меншої птиці — горобця). Середнім членом опозиції буде Хома Брут, чие ім'я несе переважно негативні конотації, але який, однак, викликає співчуття читача. Поетонім *Халява* забарвлений негативно, а персонаж в описі М. Гоголя цілком відповідає своєму імені. До цієї градуальної опозиції можна іще додати компонент із нульовим вираженням ознаки, проте якоюсь мірою причетний до характеристики, що досліджується. Так, Дорош, хоч і не був бурсаком, проте прагнув здобути освіту. Таким чином, отримуємо полікомпонентну градуальну поетонімну опозицію.

Інший тип полікомпонентної поетонімної опозиції включає в себе мікросистеми поетонімів художнього твору, об'єднані спільною ознакою, що протиставляються одна одній. Досить часто граматична та лексична природа імен у кожній з таких мікросистем інакша, ніж у мікросистемі-опозиції. Приклад такої опозиції — мікросистеми поетонімів, що називають дітей і дорослих у романі Е. Берджеса «Механічний апельсин». Так, персонажі, що умовно об'єднані назвою «діти», носять імена, тоді як структура імені дорослого складається з ініціала (ініціалів) і прізвища, рідше титулу і прізвища. Частина дорослих персонажів узагалі позбавлена імен. Батьки головного персонажа узагалі називаються Пі (P) та Ем (M). Можна було б інтерпретувати таку назву як скорочення від *papa* і *mom*, однак у комбінації *pm* це буде абревіатура від *postmortem*, що надає романові зловіщого звучання. Лінію опозиції можна також провести за такою характеристикою персонажа, як ставлення до мистецтва, що проявляється і в поетонімах роману (зокрема, ім'я *Дим*, що з англійської означає «тупий», «недалекий», в українському перекладі — «цей справді-таки був дурний як дим», що демонструє його емоційні та інтелектуальні можливості).

Іще один тип поетонімної опозиції має вигляд віяла, коли один із членів опозиції наділений численними іменами. Тут ідеться про кореферентну номінацію у ролі поетонімної опозиції. Наприклад, у романі «Перверзія» Ю. Андруховича головний персонаж Станіслав Перфецький має понад сорок інших імен, кожне з яких характеризує сторону його особистості і виринає на певному етапі розвитку сюжету роману, щоб підкреслити якусь із рис персонажа (наприклад: *Бімбер Бібамус*, *Камаль Манхмаль*, *П'єр Долинський*, *Йона Риб*, *Глюк*, *Блюм*, *Врубель*, *Штрудль* і *Шнобль* тощо). У той же час, протиставлений йому персонаж Янус Марія Різенбок має всього лише одне ім'я. Численні імена Перфецького дозволяють утворити опозицію за кількома дистинктивними ознаками: походження, вік, сімейний статус, багатство / бідність, монокультурність / мультикультурність, вбивця / жертва тощо.

Висновки. Таким чином, поетонімна опозиція існує у досить-таки великій різноманітності форм. По-перше, ми виділяємо поетонімні опозиції за їх походженням: ті, що базуються на дистинктивній ознаці, та ті, що зумовлені протиставленням героїв на основі сюжету.

По-друге, можемо поділяти поетонімні опозиції за їх імпліцитністю та експліцитністю. І нарешті, їх можна класифікувати за кількістю та структурним розташуванням компонентів: однокомпонентна поетонімна опозиція (поетонім, що набуває протилежних значень залежно від контексту), двокомпонентна поетонімна опозиція, полікомпонентна градуальна опозиція, полікомпонентна опозиція, що передбачає протиставлення мікросистем поетонімосфери, та корелативна номінація як поетонімна опозиція. Згадані типи опозицій дозволяють краще зрозуміти структуру поетонімосфери, сприяють глибшій інтерпретації тексту художнього твору.

Перспективи подальшого дослідження. Проблема типології поетонімної опозиції не вичерпується даною розвідкою. Подальші дослідження у даній сфері можуть передбачати вибір інших критеріїв для створення типології поетонімної опозиції.

Список використаної літератури

1. Augier D. L'Or et l'émeraude: sur la signification alchimique de Quelques Personnages de Notre-Dame de Paris / D. Augier // *Romanic Review*. — 1998. — № 89.2. — P. 199–206.
2. Burgess A. The clockwork condition / A. Burgess // *New Yorker*. — 2012. — June, 04–11. — P. 69–76.

Гаврилюк И. С.

*преподаватель кафедры практики английского языка
Сумского государственного педагогического
университета им. А. С. Макаренка
orysia.bdzhilka@gmail.com*

ТИПОЛОГИЯ ПОЭТОНИМНОЙ ОППОЗИЦИИ

Резюме

Статья посвящена исследованию типологии поэтонимной оппозиции. Рассмотрены и проиллюстрированы примерами классификации поэтонимных оппозиций в соответствии с разными критериями.

Ключевые слова: *поэтонимная оппозиция, типология, дистинктивный признак, эксплицитность, имплицитность.*

Havryliuk I. S.

Teacher

Chair of English practice

Sumy A. S. Makarenko state pedagogical university

e-mail: orysia.bdzhilka@gmail.com

TYPOLOGY OF POETONYM OPPOSITION

Abstract

The aim of the article is to dwell on the typology of poetonym opposition. The tasks of the researcher are to determine the criteria of classification and to illustrate each type of opposition with an example from literature. The object of the study is types of poetonym opposition in works of literature and the subject of the research is the connections between the elements of poetonymosphere and the means which provide these connections.

According to the first classification, we distinguish between a poetonym opposition based on a distinctive feature and a poetonym opposition formed due to the enmity of referents in the plot of literary text (so called Montague and Capulet of poetonymosphere). The second classification presupposes the division between explicitly and implicitly expressed oppositions. We also suggest classifying poetonym oppositions according to the number and structural location of their members. Thus, we distinguish one member opposition (a poetonym which develops contradictory meanings depending on the context), a basic opposition, consisting of two members, gradual opposition involving more than two components, opposition between micro-systems of poetonymosphere, and coreferent nomination as a poetonym opposition.

The given research facilitates deeper understanding of the structure and connections of poetonymosphere and helps to interpret literary text. The further studies of typology of poetonym opposition may involve using other criteria to form classification.

Key words: poetonym opposition, typology, distinctive feature, explicitness, implicitness.

Надійшла до редакції 08.05.2015